

50 jaar *Sichting-Lodewijk de Raet* : ontwikkelingen en hoogtepunten

De Stichting heeft mij gevraagd voor deze heuglijke viering van haar 50ste verjaardag, een overzicht te geven van de ontwikkeling van de organisatie en van hoogtepunten uit haar werking.

Ik zal eerst de fasen schetsen die de organisatie doorlopen heeft met voor iedere fase de kenmerkende veranderingen in de werking. Vervolgens zal ik enkele hoogtepunten uit haar werking aangeven waaruit de maatschappelijke belangrijkheid van de werking moge blijken.

Vooraf een paar opmerkingen. Ten eerste, deze tekst is geen historisch-wetenschappelijke verhandeling. Dat was ook de vraag en de bedoeling niet. Ik heb deze tekst op korte tijd en volledig uit het geheugen geschreven, slechts nu en dan iets nage-trokken in een brochure of jaarverslag. Ik heb dat kunnen doen omdat ik, op de oprichtingsfase na, de hele geschiedenis van de Stichting heb meegemaakt en een groot aandeel heb gehad in het beleid. Hoewel ik altijd objectiviteit nastreef, zal hierdoor mijn kijk op de zaak er toch, ongewild maar ook onbewust, door gekleurd zijn. Anderen zouden ontgetwijfeld andere accenten leggen.

Ten tweede, tot de ontwikkeling van de Stichting hebben heel veel mensen bijgedragen: beheerders, personeelsleden van de agogische, administratieve en technische staf, nevenambtelijke cursusleiders, reisleiders en leden van programmacommissies, van regionale stuurgroepen en comités, regelmatige sprekers en zeker ook de donateuren. Verschillende generaties hebben hun bijdrage geleverd. Ik zal daarom buiten de namen van de oprichters, praktisch niemand persoonlijk vermelden, uit vrees anderen onrecht aan te doen.

Tenslotte, de meeste aandacht gaat in dit overzicht naar de tweede helft van de laatste halve eeuw omdat de eerste helft reeds op de viering van de 25ste verjaardag en bij andere gelegenheden werd behandeld.

De oprichtingsfase

De eerste fase in de ontwikkeling van iedere organisatie is uiteraard de **oprichtingsfase** met de ontmoeting van de personen die de behoefte aan een nieuwe organisatie tot uitdrukking brengen, het overleg over de doeleinden en beginselen die de werking zullen richting geven en het bepalen van de strategie, werkwijzen en soorten activiteiten die de organisatie zal ontplooien.

Dit is vooral het werk geweest van Dr. Maurits Van Haegendoren en Dr. Max Lamberty. Mevrouw Eva Schandevyl heeft deze fase in haar bijdrage reeds voldoende belicht zodat ik mij hier kan beperken tot een korte maar oprechte hulde aan beide oprichters van de Stichting, zonder dewelke de Stichting nooit zou bestaan hebben.

De pioniersfase

De pioniersfase is de tweede ontwikkelingsfase. In deze fase trachten de oprichters de werking concreet op gang te brengen volgens de uitgezette beleidslijnen door-gaans met weinig middelen en veel vrijwillige maar sterk gemotiveerde inzet.

Dat is voor de Stichting niet anders geweest. Opvallend is echter dat Maurits Van Haegendoren niet wachtte totdat de besprekingen over de formele aspecten zoals statutaire bewoordingen, Huishoudelijk Reglement en bijeenbrengen van een Raad van Beheer en een Algemene Raad rond waren om de hand aan de ploeg te slaan. Tussen de ontmoeting van beide oprichters op het Algemeen Vlaams Congres van 1949, de oprichting van de vzw Vlaamse Volkshogeschoolcursussen en de eerste volkshogeschoolcursus in augustus 1950 te Hofstade ligt nauwelijks een jaar.

Anderhalf jaar later, eind 1952, had Van Haegendoren met zijn eerste cursusleiders reeds 16 residentiële cursussen van een week, 16 studieweekenden en 3 studiereizen georganiseerd voor een totaal van 149 cursusedagen en 1.713 deelnemers! Men hoeft niet veel ervaring te hebben met organiseren om te beseffen wat dit resultaat veronderstelt aan inspanningen om financiële middelen te werven, aan investeren in het eerste administratief personeel en kantoorruimte, aan zoeken naar en motiveren van vrijwillige cursusleiders en sprekers, terwijl er van een overheidsbeleid voor volksontwikkelingswerk en subsidies op dit niveau in 1950 nog geen sprake was!

Een ding is duidelijk: Van Haegendoren had toen reeds een concept in zijn hoofd wat een **volkshogeschool in en voor Vlaanderen** moest en kon worden, en hij kon de medewerkers vinden en motiveren die hem daarbij konden helpen. Max Lamberty was de partner die hij nodig had om de zaak politiek en ideologisch rond te krijgen en Dr. Herman Baeyens voor de financiën. Had Lamberty vele politieke contacten,

Herman Baeyens kende vele Vlaamse bedrijfsleiders en zorgde voor een orthodox financieel beleid dat duurzaamheid gaf aan de Stichting.

De jaren '60: de eerste professionele uitbouw

De pioniersfase duurde ongeveer 10 jaren tot in 1959 er genoeg geld aanwezig was om een eerste stafmedewerker aan te stellen. De jaren zestig kunnen beschouwd worden als de fase van professionele uitbouw van de Stichting. Het secretariaat verhuisde in 1959 van de Coudenberg 68 naar de Coudenberg 72 om de eerste stafmedewerker een kamer ter beschikking te kunnen stellen. Drie jaren later in 1963 diende men opnieuw te verhuizen naar de Kanselarijstraat wegens de toename van het aantal activiteiten en personeelsleden.

Dit was een gevolg van de systematische uitbouw van de regionale werking. Ik heb het concept ervan beschreven in een bijdrage voor het Vlaams-Nederlandse tijdschrift Volksopvoeding (1963/1-2, p.1-27) onder de titel 'De Volkshogeschool-te-velde'. In ieder arrondissement werd een pluralistisch samengesteld **regionaal comité** opgericht van mensen uit verschillende maatschappelijke sectoren (gemeentebesturen, onderwijs, culturele, sociale en economische organisaties, e.a.) die bereid waren de Stichting te helpen in de streek ieder jaar een paar studieweekenden over algemene thema's te organiseren en zelf ook over eigen streekproblemen studiedagen voor te breiden en te houden. De eerste waren gericht op het bereiken van een mentaliteitsverandering, de laatste waren bedoeld om het pluralistisch samenwerken voor de oplossing van streekproblemen te stimuleren.

In de jaren vijftig was door de praktijk reeds aangetoond dat de Stichting in het Vlaamse land op toenemende sympathie en steun mocht rekenen van mensen uit allerlei kringen die inzagen dat het wegwerken van de Vlaamse achterstand en achterstelling slechts kon ongedaan gemaakt worden door meer pluralistisch gesprek, verstandhouding en samenwerking. In 1959 hadden reeds in 21 gemeenten studieweekenden plaats, in 1965 reeds in 65 gemeenten! Uit zoveel gemeenten kwamen aanvragen van mensen die in de aanpak van de Stichting de mogelijkheid zagen om vernieuwende ideeën te laten doordringen in hun gemeenten en organisaties en over de verzuijing heen met elkaar te praten en samen te werken.

De wet op de regionaal-economische ontwikkeling (1958) van de regering Gaston Eyskens, de wet op de Ruimtelijke Ordening en Stedenbouw (1960) van minister Omer Van Audenhove, de strijd voor de culturele autonomie met als eerste stap een minister voor Nederlandse Cultuur (ministers Van Elslande en Frans Van Mechelen) waren krachtige impulsen om de opkomende Vlaamse generaties te motiveren voor maatschappelijke vernieuwing.

De oprichting van de regionale comités bleek geen probleem. In enkele jaren tijd had de Stichting 27 regionale comités met gemiddeld een 15-tal leden; dat maakt in totaal een vierhonderd leden. Het activiteitenpeil van de regionale werking steeg van 35 studieweekenden in 29 gemeenten in 1960 tot 78 studieweekenden in 73 gemeenten in 1969. In 10 jaren tijd dus een ruime verdubbeling.

Tevens werden de **residentiële cursussen** uitgebouwd. De programmering werd toevertrouwd aan de besturen of stuurgroepen van het Centrum voor Creatief Werk en Spel (vooral gericht op vernieuwing van onderwijs en jeugdwerk), het Kadercentrum voor Cultureel Werk, gericht op kadervorming voor het sociaal-cultureel werk met volwassenen, en de Europese Volkshogescholreizen in de geest van de Stichting opgevat als reizende volkshogeschool ter 'Kennismaking met Land, Volk en Cultuur' met ook landbouwreizen verzorgd door het Agrarisch Comité. Ook de cursussen 'Bedrijfskadervorming' kregen een eigen stuurgroep. Deze interne decentralisatie ondersteunde de kwalitatieve en kwantitatieve uitbouw. Het Centrum voor Andragogisch Onderzoek, als vzw in 1963 opgericht in samenwerking tussen de Stichting en enkele hoogleraren en hoge ambtenaren, had op deze ontwikkeling een sterke invloed.

De jaren '70 : ontplooiing, emancipatie, democratisering!

Begin der jaren '70 heeft de Stichting als organisatie een zekere maturiteit bereikt. Maar de sterk veranderende maatschappelijke context en het nieuwe cultuurbeleid van de prille Vlaamse overheid (1970: grondwettelijke invoering van de culturele autonomie en oprichting van de Raad van de Nederlandse Cultuurgemeenschap; 1973: operationeel worden van de Nederlandse Cultuur Commissie voor het Hoofdstedelijk Gewest Brussel) nopen de Stichting tot heroriëntering en herstructurering.

Alle medewerkers van de Stichting, vrijwilligers en beroepskrachten, worden opgeroepen tot een 'Beraad'. Uit dit overleg ontstaat de zgn. 'Zwarte Brochure' met als titel '**Vormingsbehoeften en vormingswerk in deze tijd**' waarin de beleidslijnen van de Stichting voor de komende jaren worden vastgelegd.

Tevens vragen de economische, financiële en personeelsaspecten meer aandacht. Het is tijd voor maatregelen die de efficiëntie en effectiviteit van de Stichting bevorderen. De bestaande vzw's worden vervangen door stuurgroepen, waardoor het administratief werk wordt vereenvoudigd, de besluitvorming versoepeld en de efficiëntie verbeterd.

Om de effectiviteit te verbeteren en snel in te spelen op de maatschappelijke veranderingen wordt de **projectorganisatie** en het werken met **vijfjarenplannen** ingevoerd. Om meer **maatschappelijk effect** te bereiken wordt het werken aan maatschappelijke doelstellingen, vastgelegd in het kader van het vijfjarenplan, toevertrouwd aan projecten onder leiding van een eigen stuurgroep en een stafmedewerker. Op landelijk vlak wordt aldus meer gericht gewerkt met nieuwe werkvormen en meer actiegericht. De aldus opgebouwde expertise komt ook ten goede aan de regionale comités. De **projecten** 'Bescherming en vormgeving van het leefmilieu', 'Vlaanderen in en rond Brussel', 'Emancipatie van de vrouw', 'Gemeente en Participatie' en het Onderwijsproject kwamen aldus tot stand. Zij zijn voorbeelden van geslaagde projecten die jarenlang zijn doorgegaan.

De maatschappij onderging in die jaren een grondige verandering en zo ook de regionale werking. Na de gouden jaren '60 brak in 1974 de **economische crisis** uit die tien jaar lang zou duren. De uit de hand lopende hoge inflatie van die jaren maakte de regionale werking steeds duurder. Maar het is het **overheidsbeleid** dat bepalend zal zijn.

In 1974 was men begonnen met de voorbereiding van een decreet voor erkenning en subsidiëring van de instellingen voor sociaal-cultureel vormingswerk met volwassenen. Daar hadden de vormingsinstellingen zelf om gevraagd. Maar de economische crisis had uitstel tot gevolg en het decreet zou eerst in 1978 tot stand komen. Inmiddels waren de grote lijnen van het ontwerp van decreet bekend geraakt en nieuwe initiatieven begonnen er zich op voor te bereiden. Zo wist men dat het decreet het werken met langduriger cursussen sterk zou aanmoedigen. De Stichting besloot dan ook in haar vijfjarenplan 1975-1979 samen met de regionale comités **provinciale volkshogescholen** op te richten. Die zouden zich toeleggen op enerzijds 'basis-cursussen algemene vorming' in reeksverband met de bedoeling een breder publiek te bereiken door de cursussen dichterbij huis aan te bieden. Anderzijds zouden zij de begeleiding van de regionale comités op zich nemen.

Het duurde nog tot 1978 vooraleer het decreet van kracht werd. Door de lage drempel van 1.000 vormingsuren dienden meer nieuwe vormingsinstellingen erkend dan verwacht, maar voor de subsidiëring bleek daar onvoldoende geld voor te zijn. De economische crisis was toen al vier jaren bezig en de overheid was begonnen met bezuinigen. In 1980 besloot de minister van Cultuur geen bijkomende aanwervingen van personeel meer te subsidiëren, maar wel nog nieuwe instellingen te erkennen. Die situatie zou duren tot 1995. Voor de Stichting betekende dit dat alle vijf regionale volkshogescholen werden erkend, maar ook dat het aantal gesubsidieerde stafmedewerkers beperkt bleef tot twee. Die bleken met het realiseren van 1.000 vormingsuren de handen vol te hebben en de ondersteuning van de regionale comités er niet bij te kunnen nemen. Aldus kwam aan de werking van die comités spoedig een einde.

Dat betekende evenwel niet het einde van de inspanningen van de Stichting op het plaatselijke vlak. In 1965 was de Stichting, in aansluiting met het studie- en onderzoekswerk van het **Centrum voor Andragogisch Onderzoek**, begonnen met de begeleiding van de oprichting van gemeentelijke culturele raden als middel om te komen tot een modern gemeentelijk cultuurbeleid (dat in die tijd nog weinig voorstelde). Het model werkte uitstekend en de volgende jaren zag men de oprichting van vele gemeentelijke Jeugdgraden, Sportraden, Raden Derde Leeftijd en Gezinsraden, later ook van Milieuraden e.a. Deze werking groeide in de schoot van het Kadercentrum voor Cultureel Werk uit tot een echte projectwerking '**Gemeente en Participatie**' met eigen stuurgroep, een tijdschrift 'Cultureel Werk en Participatie', een Systematische Opleiding Sociaal-cultureel Werk en vele studieweekenden en weekcursussen. In 1974 staat de jaarlijkse 'ideeënbeurs' onder het thema 'Maatschappelijke betekenis en functie van gemeentelijke participatieraden', waardoor de idee van de participatiedemocratie, van de methodische samenlevingsopbouw en van de gemeente als oefenterrein een sterke stimulans krijgt. In 1976 wordt de vzw Jeugddienst voor Maatschappelijke Participatie (Jemp) opgericht om de begeleiding van Jeugdgraden meer armslag te geven. En in het Hoofdstedelijk Gewest Brussel krijgt deze werking een politiek nog belangrijker betekenis. Daar wordt in de 19 gemeenten een sociaal-culturele raad opgericht als orgaan voor overleg, samenwerking en beleidsparticipatie van het Vlaams gemeenschapsleven. Daaruit zal de Agglomeratieraad van het Plaatselijk Sociaal Cultureel Werk Brussel (APSKW) en in 1975 het eerste Congres van de Brusselse Vlamingen ontstaan.

In kwantitatief opzicht groeit de Stichting in deze periode door van 551 cursusdagen en 4.645 deelnemers in 1970 naar 711 cursusdagen en 4.267 deelnemers in 1979. Daarbij moet men er rekening mee houden dat in deze cijfers niet meer de werking inbegrepen is van de Oost-Vlaamse en Antwerpse Volkshogescholen die in 1979 reeds als zelfstandige instellingen zijn erkend.

Grote vooruitgang maakt de Stichting in deze periode ook op gebied van de materiële infrastructuur. In 1973 slaagt zij erin van de gemeente Kessel-Lo bij Leuven een in het groen gelegen gebouw te huren en als residentieel volkshogeschoolgebouw onder de benaming '**De Bron**' in te richten. Het aantal internaatscursussen was in 1973 gestegen tot 72 en een eigen accommodatie hiervoor was onontbeerlijk geworden.

In 1978 koopt en renoveert zij ook een gebouw aan de Liedtsstraat te Schaarbeek-Brussel op 10' lopen van het Noordstation met voldoende ruimte voor de administratieve en educatieve staf en met geschikte ruimten voor vergaderingen en cursussen. Aldus komt een einde aan het voortdurend verhuizen en aan de steeds stijgende huurprijzen in gevolge de in die jaren hoge inflatie.

De jaren '80: de generatieve periode van de Stichting

Hiermede begint een periode waarin de Stichting geboorte geeft aan in totaal **7 zelfstandige vormingsinstellingen**. Na de Jeugddienst voor Maatschappelijke Participatie worden tussen 1979 en 1982 de vijf regionale volkshogescholen als zelfstandige vormingsinstellingen erkend. In 1983 wordt **De Wakkere Burger** verzelfstandigd. Om de communicatie en coördinatie tussen de moeder-instelling en haar zelfstandig geworden kinderen te bevorderen, wordt in 1986 het Samenwerkingsverband Stichting-Lodewijk de Raet opgericht.

Ongetwijfeld was deze confederatieve structuur een dure aangelegenheid door toename van het aantal vergaderingen van de betrokken besturen, maar zij verzekerde ook meer stabiliteit voor de jonge vzw's en tevens betere aanpassing aan de verscheidenheid van de regio's. De pogingen tot samenwerking op landelijk vlak in de vorm van landelijke projecten hebben evenwel geen blijvende resultaten opgeleverd.

De Wakkere Burger was de voortzetting van het project 'Gemeente en Participatie' van de jaren '60-'70 die culmineerde in de voorbereiding van de gemeenteverkiezingen van 1982 met de uitgave van het tijdschrift 'De Wekker' en als apotheose de grote Wakkere Burger manifestatie in de Oude Beurs te Antwerpen. Deze actie was mogelijk door de hulp van een ploeg medewerkers ter beschikking gesteld door het Bijzonder Tijdelijk Kader, een van de overheidsmaatregelen voor het opvangen van de jongerenwerkloosheid die in die jaren hoog was. Na de gemeenteverkiezingen werd besloten door te gaan en werd de vzw De Wakkere Burger opgericht. Hoewel de subsidiëring door de overheid zeer karig is gebleven gedurende vele jaren, slaagde De Wakkere Burger er toch in een dynamische werking te ontplooiën inzake de begeleiding van gemeentelijke adviesraden, van informatie- en inspraakprojecten. Tevens droeg de vzw door haar tijdschrift Ter-Zake, andere publicaties, studiewerk en studiedagen bij tot de theorievorming over Openbaarheid van Bestuur en een burgergericht gemeentebestuur.

Deze ontwikkeling bracht echter ook mee dat de beleidsorganen niet dezelfde aandacht konden besteden aan de werking op landelijk niveau. De landelijke diensten en projecten ontwikkelden zich nochtans goed in deze periode. Het **onderwijsproject** werkte met beperkte mankracht toch voorbeeldig met een actieve stuurgroep, beleidsgerichte colloquia en steeds meer in de scholen gesitueerde studiedagen en teambegeleiding. De deskundigheid van de staf **creatieve expressie** kwam tot uiting in de systematische opleidingen en methodiektrainingen op gebied van dans- en bewegingsexpressie, spelmethodiek en drama. De eerste cursussen op gebied van taalvorming en creatief schrijven wijzen op een blijvende vernieuwingsdrang. Nadat De Wakkere Burger de participatiewerking van het Kadercentrum overgenomen had, werd deze dienst opgeheven om plaats te maken voor de **dienst Mens-Groep-**

Organisatie die de cursussen op gebied van taakgericht groepswork overnam en nieuwe sociaal-psychologische cursussen toevoegde.

In de tweede helft van de jaren '80 werd reeds duidelijk dat de Stichting aan een grondige bezinning toe was over de oriëntatie van haar landelijke werking. In het kader van het vijfjarenplan 1985-1989 werd daarom voorgesteld haar door de statuten opgelegde functie van **pluralistisch gesprekscentrum** over belangrijke maatschappelijke problemen en beleidskeuzen opnieuw te activeren. Deze functie werd weliswaar nog opgenomen in sommige projecten zoals het Onderwijsproject en het Agrarisch Comité, maar bleef beperkt tot de gespecialiseerde opdracht van deze projecten.

Een stuurgroep zou de thema's van het gesprekscentrum kiezen en werkgroepen van deskundigen zouden de thema's ontwikkelen en in landelijke colloquia ter sprake brengen, waarna plaatselijke gespreksgroepen hun eigen inbreng zouden hebben. Vervolgens zouden hun verslagen samengevat worden en voor verdere besluitvorming en eventuele actie aan de stuurgroep en de Raad van Beheer worden voorgelegd. Het opzet werd echter te ambitieus beoordeeld in verhouding tot de beschikbare middelen en de bestaande belasting van de staf. Het voorstel werd wel aanvaard nadat het beperkt werd tot de organisatie van landelijke colloquia, dus zonder de plaatselijke gespreksgroepen. In de volgende jaren werden dan ook een reeks colloquia gehouden. De teksten van de referaten en van de discussie werden in verslagbrochures opgenomen en verspreid.

In 1989 bereikte de Stichting een activiteitenpeil van 451 cursusdagen met 3.470 deelnemers, een vermindering met bijna de helft t.o.v. 1980. Het aantal studiedagen en weekeinden (120) bleef op hetzelfde hoge peil als in 1980 (119) maar het aantal meerdaagse cursussen daalde van 82 in 1980 tot 22 in 1989 en het aantal cursussen in reeksverband van 59 tot 34. Dit was uiteraard het gevolg van de verzelfstandiging van de regionale volkshogescholen en De Wakkere Burger.

De jaren '90: voortgezette aanpassing aan de postmoderniteit en het steeds wisselende overheidsbeleid

In deze jaren breken de maatschappelijke en culturele veranderingen die zich reeds in de jaren '80 aankondigden, volop door. Op economisch gebied worden zij aangeduid met 'Thatcherisme' en 'Reaganomics' (privatisering van overheidsdiensten, deregulering, globalisering), op technologisch gebied met geïnformatiseerde productie, telecommunicatie, op sociaal en cultureel gebied (individualisering, schaalvergroting, risicomaatschappij, vermarkting, mediatisering en uniformisering van cultuurgoederen e.a.).

Dit nieuwe denken tast ook het overheidsbeleid aan, ook het cultuurbeleid. Dit richt zich begin jaren '90 onverbloemd op het opruimen van een van de laatste resten van de verzuiling, het sociaal-cultureel verenigingsleven. Het sociaal-cultureel vormingswerk moet uitsluitend op het individu gericht en buiten de context van onderwijs en arbeidssituatie gehouden. De kunstensector krijgt de voorkeur want de massale zichtbaarheid via de televisie is aantrekkelijk voor reclame en sponsoring, voor city-marketing en voor naar populariteit strevende politici.

Vanaf 1993 begint men met de voorbereiding van een **nieuw decreet voor het sociaal-cultureel werk**. Het begrip 'vorming' verdwijnt uit de benaming want het verenigingswerk vindt het in zijn praktijk moeilijk haalbaar. Na drie jaren discussie op allerlei niveaus wordt op **19 april 1995** het decreet aangenomen. De erkenningsvoorwaarden voor de vormingsinstellingen worden strenger: voortaan gelden 3.000 i.p.v. 1.000 vormingsuren voorheen. Deze **schaalvergroting** heeft tot gevolg dat de regionale volkshogescholen (met een productie van 1.000 tot 1.500 vormingsuren) niet meer als autonome instellingen kunnen erkend blijven. Zij kiezen er voor opnieuw met de Stichting te fuseren omwille van de verwachte synergie.

Zes maanden later echter besluit een nieuwe minister dat er geen geld genoeg is om dit decreet te kunnen realiseren en besluit hij de subsidiebedragen van de instellingen te bevriezen op het niveau van het jaar 1995. Deze toestand blijft gelden tot en met het jaar 2002, met voor de Stichting een verlies van vele miljoenen frank tot gevolg.

Het is nu al negen jaren dat dit wisselend overheidsbeleid onrust stookt in de sector en de bereidheid afremt om nieuwe projecten aan te pakken en risico's te nemen. Zo wordt het in het kader van het vijfjarenplan 1990-1994 voorgelegde projectvoorstel **'Vlaanderen-Europa'** door het toen nog bestaande Samenwerkingsverband afgewezen wegens de reeds te hoge belasting of 'urendruk' op de staf. Toch gaat het Gesprekscentrum nog enkele jaren door met het organiseren van landelijke colloquia. Het colloquium over 'De Derde Fase van de Staatshervorming' met deelname van een keurschaar van hoogleraren en met de meest vooraanstaande politici werd door de toenmalige Senaatsvoorzitter F. Swaelen van historische betekenis beschouwd. Maar in 1995 dient de werking van het Gesprekscentrum toch stopgezet.

Helaas moet de Stichting in 1993 ook haar residentieel volkshogeschoolgebouw De Bron te Leuven op te geven. De overheid had dit kunnen voorkomen door art. 12 van het decreet van 1978 uit te voeren. Dit is een zware klap voor de landelijke staf die instond voor de meerdaagse cursussen. De staf laat zich evenwel niet ontmoedigen en richt zich op het kwalitatief uitdiepen van de bestaande projecten.

Het **Onderwijsproject** is zeer succesvol in deze periode; in de eerste helft nog met de colloquia over aspecten van het onderwijsbeleid en de cursussen in het kader van de 'navorming van leerkrachten'; in de tweede helft met het ontwikkelen van een eigen visie en methodiek over zelfsturend onderwijs en het begrip 'leerkrachtig zijn'. Hierover publiceren de stafmedewerkers het boek 'Jongeren aanspreken op hun leerkracht' dat in 1999 reeds een tweede druk beleeft.

Ook de deelstaf **'Kunstzinnige Vorming'** houdt een ernstige bezinning en schrijft een visienota over de 'esthetische ervaring' als kern van de eigen methodiek van de Stichting op dit gebied. Vooral de sector 'creatief schrijven en taalvorming' en de daarmee samenhangende literaire vorming gaan sterk vooruit. Vernieuwend werkt de combinatie van het creatief schrijven met de biografische vormingsmethode.

Eenzelfde vernieuwing komt tot uiting in de sector van de cursussen **Vorbereiding op Pensioen** die verruimd wordt met cursussen levens- en loopbaanplanning. De dienst **MGO** ontwikkelt een specialisatie inzake 'Leiding geven' en nieuwe cursussen die aansluiten bij maatschappelijke en culturele veranderingen in de relationele sfeer.

Uit deze voorbeelden moge blijken dat voortdurende bezinning over de eigen werking en het bezig zijn met vernieuwing in het vormingswerk met volwassenen een vanzelfsprekende zaak is. Daarvoor is er geen bureaucratisch systeem van kwaliteitszorg nodig zoals de overheid wil opleggen. Periodieke bezinning over de strategie van de organisatie, ingebouwde zelfevaluatie, permanente bijscholing van alle medewerkers, een voldoende grote staf met een verscheidenheid van opleidingen, een sfeer van gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de werking en openbare verslaggeving zijn betere waarborgen voor kwaliteit.

2000-2002 en verder: standhouden onder de onteigening?

In 1999 komt er nog geen einde aan de bevrozing van de sector. Er komt wel een nieuwe minister van Cultuur die grootse plannen heeft, ook voor het sociaal-cultureel werk. Het duurt wel nog twee jaren vooraleer dit najaar 2002 een ontwerp van decreet aan het Vlaams Parlement zou worden voorgelegd. Het tanende sociaal-cultureel verenigingsleven wordt ontzien want sociologisch onderzoek heeft aangetoond dat hierin sociale competenties worden ontwikkeld waardoor de leden een positieve levenshouding ontwikkelen die ook de democratie ten goede komt. Het inzicht groeit dat het verenigingsleven belangrijk is om het sociaal weefsel in stand te houden.

De sector van de vormingsinstellingen wordt echter hard aangepakt. De minister beslist dat in dertien regionale streken regionale volkshogescholen moeten worden opgericht en dat de in die streken werkende vormingsinstellingen met hun werking en personeel daarin kunnen opgaan. De instellingen die autonoom willen blijven, zullen nog slechts erkend en gesubsidieerd worden indien zij zich specialiseren in een thema of cluster van aanverwante thema's. Alleen open programma's komen voor subsidiëring in aanmerking, dus geen programma's voor groepen en zeker niet in samenwerking met bedrijven of het onderwijs.

De gevolgen voor de Stichting zijn ingrijpend. Zij verliest haar regionale volkshogescholen; die zijn immers niet gespecialiseerd. De Stichting wordt in feite verplicht hen met hun werking en personeel op te laten gaan in een van de 13 nieuwe 'officiële' regionale volkshogescholen. Ik noem die zo omdat zij door de wil van de minister moeten worden opgericht en over een ruime subsidiëring beschikken. De Stichting, tot vandaag de grootste vormingsinstelling met meer dan 9.000 vormingsuren per jaar, mag nog twee thema's kiezen om zich in te specialiseren. Zij zal echter haar programma's moeten aanbieden aan de regionale volkshogescholen (tegen welke voorwaarden?). Wat overblijft van de werking van de Stichting wordt door allerlei beperkingen van inhoudelijke, organisatorische en financiële aard in de tang genomen. De overheid bevoordeligt duidelijk de 'officiële' regionale volkshogescholen ten nadele van de landelijke gespecialiseerde instellingen. Nu reeds zeggen ambtenaren dat deze laatste op de duur zullen verdwijnen. Dit is geen vrolijk vooruitzicht op een 50ste verjaardag.

Hoogtepunten uit 50 jaar werking

Maar laten wij eindigen op een vrolijker noot en ons enkele hoogtepunten uit de voorbije 50 jaren in herinnering brengen.

Dan denk ik **in de beginperiode** aan die krachtige, volksverbonden en vooruitziende persoonlijkheden uit de Algemene Raad en Raad van Beheer. Ik bewonder hun trefende verwoording van de beginselen, doeleinden, methode en geest van de Stichting die zij neerschreven in de statuten en in het huishoudelijk reglement; en ook de consequente concretisering daarvan in de eerste cursussen: Werkloosheid in de Vlaamse Gewesten, Hofstade 21-27.8.50; Ontwikkeling van de Vlaamse Beweging, Hofstade 2-9.9.50; Benelux en de Nijverheid, Brussel 5.11.50; Benelux en de Landbouw, Lier 10-12.11.50; Culturele Samenwerking in de Lage Landen, Huizingen, 18-19.11.50; Nieuwe maatschappelijke structuren, Genval, 9-15.2.51; Taak van de Vrouw in de Moderne Samenleving, Huizingen, 4-9.6.51, Wezen en methoden van de Volksopleiding, Blankenberge, 27.7.51, enz ...

Ik denk ook aan **de hoogtijd van de internaatscursussen** toen de Stichting in de zomer-, winter- en lentevakanties erin slaagde de cursussen in groepen van drie in één week te groeperen. Voor ongeveer 70 deelnemers en stafleden was het telkens een bijzondere 'volkshogeschoolervaring' elkaar bij de maaltijden terug te vinden in het geroezemoes van een goed gevulde eetzaal met de rituele opening en sluiting en de spontaan doorgaande gesprekken. Verder de gezelligheid van de avonduren en vooral de laatste gezamenlijke avond waarop iedere cursusgroep iets vertelde en/of toonde van wat zij in die week hadden gedaan en bereikt. En later het verblijf in De Bron, met de sfeer van een eigen tehuis, de wandelingen in het park en de ludieke avonden in de bar.

De Stichting had van in den beginne de bedoeling een professionele organisatie te zijn. Maar wat mij het meeste trof was **het grote aantal vrijwilligers** die zich voor de Stichting wilde inzetten in de Raad van Beheer en Algemene Raad, de programmacommissies en stuurgroepen, de regionale comités, als sprekers en cursusleiders, de donateuren. Hun namen staan vermeld in de jaarverslagen. Vrijwilligers maken het mogelijk dat financieel moeilijker te dragen werk toch kan worden gerealiseerd. Vrijwilligers vormen ook de wortels van een organisatie in de gemeenschap en een voorwaarde voor de realisatie van maatschappelijke doeleinden.

Ik heb het ook altijd typisch gevonden voor de Stichting dat zij haar statuut van 'instelling van openbaar nut' ernstig nam met de daaraan verbonden verplichting van **openbaarheid**. Ik ken geen organisatie in deze sector die zo ruim haar activiteiten aankondigde en een jaarverslag uitgaf waarin alle activiteiten van het voorbije jaar, de ontwikkeling van de verschillende afdelingen, diensten en projecten met de ondervonden moeilijkheden en aanpassingen en de voornemens voor het volgend jaar, de samenstelling van de beleidsorganen, de namen en functies van alle medewerkers en het financieel verslag opgenomen werden. De Stichting stelde er prijs op voor de gemeenschap verantwoording af te leggen en aan te tonen dat zij met haar werking haar maatschappelijke opdracht waar maakte en ook het beginsel van de pluralistische samenwerking honoreerde.

Hoogtepunten waren zeker ook de enkele **grote evenementen** die de Stichting wist te organiseren, die uiting waren van groot enthousiasme en die ook een grote menigte op gang konden brengen. Ik denk aan het eerste Congres van de Brusselse Vlamingen (1975), waarvan de organisatie volledig gedragen werd door de Stichting, de manifestatie De Wakkere Burger in de Oude Beurs te Antwerpen (1980) en de animatietentoonstelling Arbeid en Leven van de toen nog prille West-Vlaamse Volkshogeschool in de Hallen te Kortrijk (1983). Deze evenementen waren maar mogelijk door de grote inspanningen van vele vrijwillige medewerkers, meegetrokken door een overtuigde staf.

In het kort wil ik ook nog herinneren aan enkele prestaties van de Stichting die **blijvende maatschappelijke realisaties** hebben voortgebracht dank zij de inspanningen van vele jaren : het opgang brengen van de zelforganisatie van de Brusselse Vlamingen met de oprichting van de sociaal-culturele raden (nu gemeenschapsraden) en de vijfjaarlijkse Congressen. De voorzieningen voor de Brusselse Vlamingen zijn nu vooral in de culturele sector sterk uitgebouwd. Ook de inzet van de Stichting voor een modern gemeentelijk cultuurbeleid en voor de uitbouw van een plaatselijke participatiedemocratie, heeft tot belangrijke vernieuwingen geleid. De Wakkere Burger zet deze werking voort.

Het **Onderwijsproject** heeft sedert de jaren zeventig met steeds meer impact gewerkt aan de vorming van leerkrachten en directies. De colloquia over het onderwijsbeleid, voorbereid door een goed werkende stuurgroep, genoten groot aanzien zowel bij de beleidsmakers als bij directies en leerkrachten. Zij zijn steeds een belangrijke bijdrage geweest om de functie van de Stichting als pluralistisch gesprekscentrum over maatschappelijke en beleidsvragen waar te maken. Ook op methodisch gebied heeft het onderwijsproject origineel werk geleverd, de laatste jaren nog met de ontwikkeling van een methode van zelfsturend onderwijs rond het begrip 'leerkrachtig zijn'. De stafmedewerkers zijn overgegaan naar universitaire diensten en naar het Centrum voor leerlingparticipatie en zetten daar het werk van de Stichting voort.

In de voorwaardenscheppende sfeer dient herinnerd aan de inrichting van het residentieel volkshogeschoolgebouw De Bron te Kessel-Lo (1973-1993), de aankoop en renovatie van het pand aan de Liedtsstraat 27-29 te Schaarbeek (1978 tot heden) en de aankoop en inrichting van de cursusruimte van de Oost-Vlaamse Volkshogeschool aan het Maria Hendrikaplein te Gent (2000-heden). Deze realisaties waren maar mogelijk dank zij een vooruitziend financieel beleid en de milde steun van vele donateuren.

Tot besluit

Wij mogen met een goed gevoel terug kijken naar de werking in de voorbije 50 jaren. En nu vooruit kijken en ons bezinnen over wat de Stichting in de nabije toekomst te doen staat, rekening houdend met de beperkingen en mogelijkheden die de overheid met haar nieuw decreet zal bieden.

De Stichting heeft al veel verwezenlijkt, maar de opdracht is niet volbracht. De Vlaamse gemeenschap staat voor grote uitdagingen. Het zal geen sinecure zijn in het kader van de uitbreidende Europese Unie en de globaliserende wereldeconomie stand te houden. De komende tijd moet de Stichting zich grondig bezinnen over de wijze waarop zij daartoe kan bijdragen.

*Renaat Roels
Oud-voorzitter Stichting-Lodewijk de Raet*

Gemeenschapsvorming: de miskende dimensie van het sociaal-cultureel werk

In 1983 verscheen onder redactie van dr. Yvo J.D. Peeters bij de uitgeverij De Nederlanden het boek "Over volksoopvoeding en staatsvorming". Het bevat een bundel opstellen aangeboden aan dr. Maurits Van Haegendoren voor zijn tachtigste verjaardag. In deze bundel verzorgden wij een bijdrage onder de titel "de miskende dimensie van het sociaal-cultureel werk". Bij het herlezen ervan bekwam ons de verleiding deze gewoon onverkort over te nemen. Wat wij - inmiddels twintig jaren geleden - schreven lijkt weinig aan actualiteitswaarde te hebben ingeboet. Op dit ogenblik wordt het bijdragen aan wat men "gemeenschapsvorming" heet, opnieuw wat uitdrukkelijker als doel voor het "sociaal-cultureel volwassenenwerk" naar voor geschoven. Maar wat wil men hiermee? Wellicht is het een goed moment om er een beschouwing aan te wijden.

Het concept sociaal-cultureel vormingswerk

Het sociaal-cultureel werk blijft op de een of de andere manier schatplichtig aan de idealen van de Verlichting. J. Locke en J.J. Rousseau stellen de natuurlijke goedheid van de mens voorop en verkondigen dat de opvoeding almachtig is op zedelijk gebied. "Kennis leidt tot deugd" zo heet het. Zowel voor de Staat als - vooral - voor de burger wordt het een plicht bij te dragen aan het verspreiden van "kennis" om tot een deugdzame samenleving te komen. De invloedrijke rol die de "Maatschappij tot Nut van 't Algemeen" in Nederland heeft gespeeld is hier een goed voorbeeld van.¹ In de periode 1815-1830 waren er ook in Vlaanderen enkele "Nutsdepartementen" actief. In 1851 kwam het Willemsfonds naar het voorbeeld van "'t Nut" tot stand. Het werd in 1784 opgericht in Edam door de doopsgezinde predikant Jan Nieuwenhuijzen. Het doel van de vereniging luidde "nutte kunsten en wetenschappen onder den gemeenen Burger voort te planten, teneinde dezelve te beschaaven en ten algemeenen nutte te verbeteren". Met dat doel ijvert en organiseert het volksonderwijs (ook voor volwassenen), leidt leerkrachten op, sticht volksbibliotheken en is ook actief op het terrein van de armenzorg, het spaarbankwezen en de volkswoningbouw. Volksontwikkeling is in deze optiek reeds een factor van gemeenschapsvorming.

¹ Het "Nut" bestaat nog steeds in Nederland, als een (plaatselijke) culturele vereniging. Zie www.nutal-gemeen.nl.